

Божидар Бановић*

Факултет безбедности, Универзитет у Београду

Жарко Браковић

*Факултет за дипломатију и безбедност, Универзитет
„Унион – Никола Тесла” у Београду*

КАЗНЕНА ПОЛИТИКА СУДОВА ЗА КРИВИЧНА ДЕЛА НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Сажетак

Циљ овог истраживања био је, да се сагледа казнена политика и ефикасност судова у вођењу кривичног поступка против пунолетних учинилаца кривичних дела разбојничке крађе, разбојништва и изнуде. Истраживање је дизајнирано као студија пресека. Узорак су чиниле све одлуке судова за кривична дела разбојничке крађе, разбојништва и изнуде на територији Републике Србије, за које је поступак окончан, у периоду од 2007 до 2012. године. Подаци су преузети од Републичког завода за статистику и односе се на статистичко истраживање криминалитета, праћењем оптужених и осуђених лица за ова кривична дела. Резултати показују недовољну ефикасност судова у вођењу кривичних поступака и велику диспропорцију између казнене политике законодавца у виду запређене казне и казнене политике судова у искоришћености прописаних казних распона.

Кључне речи: насилнички имовински криминалитет, разбојништво, разбојничке крађа, изнуда, ефикасност судова, казнена политика судова, превенција криминалитета

* Имејл-адреса аутора: banovicb@fb.bg.ac.rs

УВОД

Кривична дела насилничког имовинског криминалитета (разбојничка крађа, разбојништва и изнуда) су тешка кривична дела јер их карактерише агресивно, а доста често и брутално поступање њихових учинилаца (дела код којих учинилац ради постизања одређеног циља користи напад на жртву или њиме прети). Обухвата инкриминације којима је заштитни објект имовина а извршена су уз употребу силе или претње усмерене на непосредно угрожавање живота или тела неког лица (Braković i Vanović 2019, 55–57). Из тог разлога, кривична дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде јесу дела са високим степеном друштвене опасности, те је интерес друштва да се она, ако је могуће, спрече у настајању, односно да се успешно сузбију, а њихови учиниоци неутралишу и примерено санкционишу.

Насилнички имовински криминалитет је специфична врста криминалитета, пре свега због последица које оставља на његове жртве. Једна од значајнијих особености ове врсте криминалитета, као и специфичност која одређује њену психолошку комплексност, јесте чињеница да долази до директне конфронтације између учиниоца и жртве. Ова интеракција је један од највећих извора страха јер се жртва суочава са изненадном претњом животу, губитком контроле и нападом на лични простор (Gale and Coupe 2005, 1–22 цитирано у: Monk, Heinonen and Eck 2005, 8). Она се одвија уз употребу силе или претње, што веома често угрожава физичку сигурност жртве (Zimring 1977, 317). Наравно да свака конфронтација, а нарочито она која је пуна јаке емоционалне напетости, подразумева велики ризик од последица (Piotrowski 2011, 429). Ово је, пре свега, последица неоснованог уверења учинилаца ових кривичних дела да они сами неће претрпети никакве повреде, нити ће бити ухапшени (Goode 1997, 338). У 2005. години ФБИ је проценио да је око 6% свих убистава било повезано са извршењем ових кривичних дела (изузев изнуде) (Cook 2009, 102–114 цитирано у: Monk, Heinonen and Eck 2005, 8). Имајући у виду значајну компоненту насиља које је присутно, криминолози ову врсту криминалитета сматрају најозбиљнијим делима против имовине (Piotrowski 2011, 429).

У Сједињеним Америчким Државама, од свих кривичних дела у којима се учинилац и жртва не познају, ова кривична дела (изузимајући изнуду) најчешће резултирају повредом или смрћу жртве (Zimring and Zuehl 1986, 1).

Ова врста криминалитета потенцијално има озбиљне последице за све жртве. Жртва трпи одређену материјалну и/или нематеријалну штету, која се манифестује кроз: физичке повреде, психичке патње, умањење имовине, осећање страха и напад на своја основна права (Viktimološko društvo Srbije [VDS] 2003, 7). Према истраживању које су обавили Милер, Кохен и Росман (Miller, Cohen, and Rossman 1993, 187), „трошкови и новчана вредност изгубљеног квалитета живота због смрти, нефаталних физичких и менталних повреда насталих као последица разбојништва у 1989 години (према тадашњој вредности долара) за једну жртву¹ износили су 24.947\$. Укупни трошкови државе на санирање последица свих жртава у 1989 години за разбојништво износили су 23.091.000.000\$ (двадесет три милијарде долара)”.

Казнена политика представља битан инструмент политике сузбијања криминалитета коју, пре свега воде, законодавна и судска власт. „Законске норме су претпоставка, основ и оквир у коме се мора кретати казнена политика судова” (Radulović 1999, 218). То и опредељује важност судова као значајног државног субјекта у реализацији криминално политичких циљева сваког друштва. Они своју улогу у контроли криминалитета остварују изрицањем адекватне, законите, кривичне санкције учиниоцу кривичног дела (Nadrljanski 2009, 140). Судови својим одлукама креирају казнену политику која би „требало да буде у складу са намерама законодавца о томе како реаговати у конкретним случајевима и које кривичне санкције изрицати” (Stojanović 2012, 1). Према односу прописаних и изречених санкција та казнена политика оцењује се као блага или строга.

Као што „прекомерне казне не дају позитивне ефекте” (Šelih 2009, 50), тако и благе немају никакав ефекат на генералну и специјалну превенцију. Благе казне показују „неспособност кривичног правосудног система да, кроз претњу казном, утиче на одлуку потенцијалног учиниоца који има

1) Нису узети у обзир трошкови који се односе на вредност изгубљене имовине и трошкове друштва који се улажу на превенцију криминалитета.

предиспозицију за криминално понашање” (O’ Shea 2007, 289). У свом истраживању Ерлих (Ehrlich 1975, 521–565 цитирано у: Phillips and Votey 1975, 327) је закључио да вероватноћа затворске казне и просечно време издржавања казне имају значајан утицај и да застрашују учиниоце седам кривичних дела која се налазе на списку ФБИ-ја (разбојништво, провала, крађа, крађа возила, напад, силовање и убиство), уз изузетак дужине одслужене казне у случају убиства.

ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Литература која се бави емпиријским истраживањем казнене политике и ефикасности судова у односу на кривична дела разбојничке крађе, разбојништва и изнуде веома је оскудна.

Квалитативним истраживањем казнене политике судова за кривично дело разбојништва бавио се Кос (Kos 2004, 435–474). Његово истраживање односило се на анализу казнене политике жупанијских судова у Републици Хрватској за кривична дела убиство, разбојништво и тешко дело против сигурности јавног саобраћаја. Предмет истраживања била је казнена политика судова кроз анализу статистичких података Државног завода за статистику и одређеног броја судских пресуда за ова кривична дела. Акцент је на анализи олакшавајућих и отежавајућих околности које си имале утицаја на изречене кривичне санкције. За кривично дело разбојништва анализирано је 60 предмета у периоду 1993–1997, за које је су првом степену били надлежни жупанијски а у другом Врховни суд. Највећи број казни од 38% (према анализи предмета) кретао се у распону од 1 до 2 године затвора, 33% се односило на казне од 3 месеца до 1 године, а 29% на казне од 2 до 5 година. Даљом анализом предмета констатује се да су судови у процесу индивидуализације казне утврдили 306 околности од којих су 74% олакшавајуће и 26% отежавајуће. Највећи број утврђених околности односио се на ранији живот учинилаца чак 184 (61%), од чега је 81,62% било у категорији олакшавајућих. За период 1998–2002. године анализирано је 50 предмета који су због промене казnenих распона остали у надлежности жупанијских судова. И у овом периоду запажено је 67% олакшавајућих и 23% отежавајућих

околности, међу којима поново доминирају околности који се односе на ранији живот учинилаца. Према подацима број изречених казни до једне године је 39,01%, од 1 до 2 године 24,09%, од 2 до 3 године 9,80%, од 3 до 5 година 10,78%, од 5 до 10 година 2,38% и 10 и више година 0,56%. Кос закључује, да је распон казни ограничен на веома мали сегмент у односу на казнени распон који пружа закон. Највећи број казни изречен је применом одредаба о ублажавању казни. Према његовом мишљењу, евидентно је да судови ово тешко кривично дело не третирају на исти начин као законодавац.

Значај откривања и кажњавања учинилаца разбојништва у превенцији разбојничког криминалитета у Босни и Херцеговини истраживао је Чачковић (Ћачковић 2015, 40–64). Он у свом раду разматра превентивни утицај извесности кажњавања и казнене политике на смањење мотивације учинилаца за извршење кривичног дела разбојништва у БиХ. Према његовом мишљењу, казнена политика судова не делује превентивно на сузбијање извршења разбојништва. Закључује се да би приликом одмеравања казне требало доследније примењивати кривични закон, изрицањем казне у оквиру предвиђених казнених распона. Полазећи од тога да су, према истраживању, учиниоцима квалификованих облика кривичног дела разбојништва, судови у 76,1% случајева ублажавали казне испод законског минимума, он предлаже да се овај институт користи само у изузетним случајевима.

МЕТОДОЛОГИЈА

Истраживање је дизајнирано као студија пресека. Узорак су чиниле све одлуке судова које се односе на пунолетне учиниоце кривичних дела разбојничке крађе, разбојништва и изнуде извршених на територији Републике Србије у периоду од 2007 до 2012. године, а за које је поступак окончан. Подаци су прибављени у Републичком заводу за статистику Републике Србије и односе се на статистичко истраживање криминалитета, праћењем оптужених и осуђених лица за ова кривична дела. Треба имати у виду, да се: статистички параметри односе на све одлуке судова обрађене у календарској години на коју се односе, и не прате исход исте пријаве у оптуживању и

пресуђивању; истраживање се односи на сва оптужена лица против којих је правноснажно завршен кривични поступак; учиниоцима којима је изречена кривична санкција за кривична дела извршена у стицају, неко од ових дела (разбојничка крађа, разбојништва или изнуда) је најтеже кривично дело, односно, дело за које је законом прописана најтежа кривична санкција.

Варијабле

Варијабле у истраживању односе се на процену политике кажњавања коју воде судови и ефикасности субјеката у главном кривичном поступку:

1. Сагледавање квалитативне и квантитативне структуре изречених кривичних санкција, анализом варијабли које се односе на: исход поступка за оптужена пунолетна лица; структуру изречених кривичних санкција; структуру мера безбедности и временску дистрибуцију изречених затворских казни.
2. Проучавање параметара који су се у поступку индивидуализације казне, могли узимати као олакшавајуће или отежавајуће околности, анализом варијабли које се односе на: структуру поврата; број учесника у извршењу дела; облике саучесништва; дистрибуцију изречених санкција за дела у стицају; брачну структуру; радни статус; родну и старосну структуру учинилаца; родну и старосну структуру жртава.
3. Ефикасност процесних субјеката пре свега у главном кривичном поступку, анализом варијабле која се односи на: трајање поступка од оптужбе до правноснажности.

Статистичка анализа

За анализу података коришћене су апсолутне и релативне учесталости исказане у виду процената и методе за графичко приказивање података.

РЕЗУЛТАТИ

Дескриптивном анализом фундираном на квантитативним статистичким подацима који су нам били на располагању, били смо у могућности да утврдимо различите индикаторе који се односе на предмет истраживања.

Квалитативни и квантитативни показатељи дистрибуције кривичних санкција

Анализом резултата истраживања, евидентно је да у структури изречених кривичних санкција за кривична дела насилничког имовинског криминалитета (табела 1), доминирају казне (89,17%).

Табела 1: Структура изречених кривичних санкција (казне и мере упозорења) у периоду 2007–2012. године²

Кривично дело	Укупно	Врста							
		Казне				мере упозорења			
		затвор		новчана казна		условна осуда		судска опомена	
		п	%	Н	%	п	%	Н	%
Разбојн. крађа	220	195	88,64	0	0,00	25	11,36	0	0,00
Разбојништво	3815	3554	93,16	11	0,29	175	4,59	0	0,00
Изнуда	547	324	59,23	2	0,37	217	39,67	0	0,00
Укупно НИК	4582	4073	88,89	13	0,28	417	9,10	0	0,00

Извор: Обрада аутора

Друштвена опасност ових дела детерминише казну затвора као примарну казну (88,89%). Ова казна доминира за кривична дела разбојништва (93,16%), за разлику од изнуде (59,23%). Новчана казна изрицана је у симболичном броју (0,28%). Учешће мера упозорења у структури је шаролико. Од 39,67% условних осуда за изнуду до 4,59% за разбојништва. Анализом ових статистичких параметара, нисмо забележили изрицање судске опомене учиниоцима ових кривичних дела, што је и очекивано.

2) Статистички параметри Републичког завода за статистику (РЗСС) коришћени у раду су за потребе рада прибављени од РЗСС у складу са прописаним процедурама.

Табела 2: Структура изречених кривичних санкција
(васпитне мере и остало)

Кривично дело	Укупно	Врста			
		васпитна мера		проглашен кривим а ослобођен од казне ³	
		n	%	N	%
Разбојн. крађа	220	0	0,00	0	0,00
Разбојништва	3815	67	1,76	8	0,21
Изнуда	547	3	0,55	1	0,18
Укупно НИК	4582	70	1,53	9	0,20

Извор: Обрада аутора

Васпитне мере изрицане млађим пунолетним лицима (табела 2), која у време суђења нису напунила 21 годину, чине само 1,53% свих изречених санкција процесуираним учиниоцима насилничког имовинског криминалитета.

Табела 3: Структура изречених мера безбедности

Кривично дело	Укупно	Мера безбедности							
		обавезно псих. леч. и чување у з/у		обавезно псих. лечење на слободи		обавезно леч. наркомана		обавезно леч. алкохоличара	
		N	%	n	%	n	%	n	%
Разбојн. крађа	26	1	3,85	2	7,69	23	88,46	0	0,00
Разбојништва	481	17	3,53	11	2,29	412	85,65	41	8,52
Изнуда	8	2	25,00	1	12,50	4	50,00	1	12,50
Укупно НИК	515	20	3,88	14	2,72	439	85,24	2	8,16

Извор: Обрада аутора

3) Према номенклатури Републичког завода за статистику, овај параметар се односи на случајеве садржане у појединим одредбама Кривичног законика (КЗ 2019, чл. 18, 19, 20 и 21).

Предмет истраживања су биле само мере безбедности које се најчешће примењују према правноснажно санкционисаним учиниоцима ових кривичних дела (табела 3). Мере безбедности изречене су према 515 санкционисаних лица за ова дела. Познато је да значајан број учинилаца врши ова дела како би дошли до новца којим би подржали своју зависност од дроге, па је логично, да је најчешће примењивана мера безбедности, „обавезно лечење наркомана”. Она је изречена према 88,46% лица правноснажно осуђених за разбојничку крађу, 85,65% за разбојништва и у 50% за изнуду.

Казна затвора, као примарно изрицана санкција према учиниоцима анализираних кривичних дела примењивана је веома доследно. Међутим, имајући у виду дужину трајања изречених казни затвора (табела 4), њихов специјално превентивни ефекат, у виду „специјалне (негативне) превенције” (Niggli 1997, 34–39), веома је упитан.

Табела 4: Временска дистрибуција изречених затворских казни

Кривично дело	Укупно	Временски распон у годинама											
		до 1 године		од 1 до 2		од 2 до 3		од 3 до 5		од 5 до 10		више од 10	
		п	%	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%
Разбојн. крађа	195	93	47,69	59	30,26	29	14,87	11	5,64	3	1,54	0	0,00
Разбојништва	3554	1102	31,01	949	26,70	694	19,53	593	16,69	197	5,54	19	0,53
Изнуда	324	214	66,05	65	20,06	24	7,41	20	6,17	1	0,31	0	0,00
Укупно НИК	3878	1316	33,94	1014	26,15	718	18,51	613	15,81	198	5,11	19	0,49

Извор: Обрада аутора

Анализом резултата истраживања који се односе на временску структуру изречених затворских казни, неспорно је, да је казнена политика судова веома добра у погледу избора кривичних санкција, али је крајње упитан њихов квалитет у односу на временску дистрибуцију изречених казни затвора.

Очигледно је да се највећи број изречених затворских казни (чак 47,69%), креће у временском распону до једне

године, што је испод законом прописаног минимума (табела 4). Ако се има у виду да се још 45,13% (од 1 до 3 године) казни креће у доњој трећини казненог распона за основни облик овог кривичног дела, можемо констатовати да је казнени потенцијал који закон омогућава веома слабо искоришћен.

За кривично дело разбојништва највећи број казни затвора је до 1 године 31,01%, од 1 до 2 године 26,70% и од 2 до 3, 19,53%. Преко пет година санкционисано је само 6,07% учинилаца овог кривичног дела.

Слично је и за изнуду, где је испод законског минимума (испод 1 године) санкционисано чак 2/3 (66,05%) правноснажно осуђених за ово кривично дело.

Индикатори за вредновање казнене политике

Водећи рачуна о потреби индивидуализације казне, све битне чињенице које су имале утицаја на овако благу казнену политику могу се утврдити квалитативном анализом сваке појединачне одлуке. Међутим, ова анализа казнене политике судова односи се на све одлуке из посматраног временског периода коју је могуће урадити квантитативним истраживањем доступних статистичких параметара а који би могли имати утицаја на њу.

Имајући у виду остваривање сврхе кажњавања, полазећи од прописаних казнених оквира, олакшавајуће и отежавајуће околности представљају непосредан основ за одмеравање казне. Због тога ћемо у наставку покушати да утврдимо какав су утицај оне могле и да остваре.

У том смислу, ранији живот учиниоца је важна околност која може имати утицаја, пре свега кроз претходну неосуђиваност. Ова значајна чињеница може се сагледати анализом поврата у извршењу дела. Наиме, поврат се може тумачити тако да учинилац, поновним извршењем кривичног дела, показује да претходном казном није постигнута сврха кажњавања, па сходно томе ову околност требало би узети као отежавајућу.

Табела 5: Структура поврата

Кривично дело	Укупно осуђено лица	Врста поврата							
		укупно поврат		генерални ⁴		специјални ⁵			
						истоврсно дело		истоврсно и друго дело	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Разбојн. крађа	220	145	65,91	55	37,93	32	22,07	58	40,00
Разбојништва	3815	2119	55,54	1082	51,06	317	14,96	720	33,98
Изнуда	547	280	51,19	186	66,43	21	7,50	73	26,07
Укупно НИК	4582	2544	55,52	1323	52,00	370	14,54	851	33,45

Извор: Обрада аутора

Претходне санкције нису оствариле превентивни утицај на 65,91% учинилаца који су извршили разбојничку крађу (табела 5). Генерални поврат је евидентан код 37,93% а специјални код 62,07% лица. Разбојништва је у поврату извршило 55,54% лица, при чему је генерални поврат заступљен у 51,06%, а специјални у 48,94% случајева. И код учинилаца изнуде поврат је заступљен код више од половине (51,19%) њих.

Број учесника у извршењу дела указује на њихову одлучност у намери да изврше кривично дело. Треба имати у виду да је код ових кривичних дела број учинилаца и значајна квалификаторна околност. Групно извршење кривичних дела, поред тога, треба посматрати и као околност коју је неопходно процењивати приликом утврђивања степена кривике, нарочито у процени вољног елемента код умишљаја.

4) Генерални поврат постоји када учинилац после правоснажне пресуде за извршење кривичног дела, понови извршење било којег кривичног дела.

5) Специјални поврат постоји када учинилац после правоснажне пресуде, изврши исто или истоврсно кривично дело.

Табела 6: Структура броја учесника у извршењу кривичног дела

Кривично дело	Укупно	Број учесника у извршењу									
		самостално извршење		два учиниоца		групно извршење					
						три		четири		пет и више	
		п	%	п	%	п	%	п	%	п	%
Разбојн. крађа	220	147	66,82	49	22,27	20	9,09	4	1,82	0	0,00
Разбојништва	3815	1600	41,94	1102	28,89	607	15,91	308	8,07	198	5,19
Изнуда	547	270	49,36	173	31,63	95	17,37	9	1,65	0	0,00
Укупно НИК	4582	2017	44,02	1324	28,90	72	15,76	321	7,01	198	4,32

Извор: Обрада аутора

Самостално учешће у реализацији разбојничке крађе забележено је код две трећине (66,82%) правноснажних пресуда (табела 6), два лица су учествовала у 22,27%, док је у 10,91% ово кривично дело извршено у групи,⁶ најчешће уз учешће три лица (9,09%). Највећи број извршења у групи је код разбојништва 29,17%, уз, значајан проценат извршења овог дела од стране два учиниоца 28,89%. Слични су резултати и за кривично дело изнуде. Наиме, 19,02% изнуда извршено је у групи, затим, уз учешће двоје лица око једна трећина (31,63%), док је 49,36% учинилаца самостално извршило ово дело. При томе треба имати у виду (табела 7) да је од укупног броја дела извршених уз учешће најмање два лица, за подстрекавање у извршењу кривичног дела осуђено 0,54% за разбојништва и 1,08% за изнуду. За помагање 1,08% за разбојништва и 2,17% за изнуду. Као што се може уочити, за разбојничку крађу није било лица која су осуђена за подстрекавање и помагање.

6) „Група је најмање три лица повезаних ради трајног или повремениг вршења кривичних дела која не мора да имају дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру” (KZ 2019, чл. 112).

Табела 7: Облици саучесништва

Кривично дело	Укупно	Облици саучесништва			
		подстрекавање		помагање	
		n	%	n	%
Разбојничка крађа	49	0	0,00	0	0,00
Разбојништва	2215	12	0,54	24	1,08
Изнуда	277	3	1,08	6	2,17
Укупно НИК	2541	15	0,59	30	1,18

Извор: Обрада аутора

Следећа околност која може имати утицаја за процену ефикасности кривичноправног система и казнене политике као елемента његове ефикасности је број лица која су истовремено осуђена за више кривичних дела – у стицају.

Табела 8: Дистрибуција изречених санкција за дела у стицају

Кривично дело	Укупно	N	%
Разбојничка крађа	220	14	6,36
Разбојништва	3815	247	6,47
Изнуда	547	7	1,28
Укупно НИК	4582	268	5,85

Извор: Обрада аутора

Од укупног броја осуђених за разбојничку крађу, код 6,36% лица она је обухватала казну затвора изречену за стицај кривичних дела. За разбојништва је то нешто више 6,47%, док је за изнуду само 1,28% (табела 8).

Следећа околност коју суд, у складу са законом, узима у обзир приликом одмеравања казне јесу личне прилике оптужених лица. Оне се у судској пракси, по правилу, сматрају олакшавајућим околностима (Stojanović 2008, 282) и највише доприносе блажој казненој политици (ожењен, отац малолетне деце, млад, стар, лошег здравственог стања, итд.) (Stojanović 2012, 10). Овакав приступ веома је упитан, „јер већина тих околности служе само као покриће за већ одмерену казну и за формално испуњавање обавезе да се одлука о казни, нарочито када је реч о ублажавању казне и условној осуди, образложи” (10).

Табела 9: Брачна структура осуђених лица

Кривично дело	Укупно	Брачни статус								
		неожењен/ неудата		ожењен/ удата		удовац/ удовица		разведен/ разведена		непознато
		п	%	п	%	п	%	п	%	п
Разбојничка крађа	220	132	62,26	54	25,47	0	0,00	26	12,26	8
Разбојништва	3815	2568	70,67	826	22,73	21	0,58	219	6,03	181
Изнуда	547	286	54,37	215	40,87	2	0,38	23	4,37	21
Укупно НИК	4582	2986	68,30	1095	25,05	23	0,53	268	6,13	210

Извор: Обрада аутора

Анализом резултата који се односе на брачни статус правноснажно осуђених учинилаца (табела 9), можемо видети да је неожењено односно неудато чак нешто више од две трећине (70,67%) учинилаца кривичног дела разбојништва, 62,26% разбојничке крађе и више од половине осуђених за изнуду (54,37%). Док се проценат ожењених или удатих креће око четвртине за разбојничку крађу и разбојништва и 40,87% за изнуду. Број удоваца или удовица је занемарљив.

Табела 10: Радни статус осуђених лица

Кривично дело	Укупно	Радни статус						
		запослен		незапослен		неактиван ⁷		непознато
		n	%	N	%	n	%	n
Разбојничка крађа	220	49	25,26	132	68,04	13	6,70	26
Разбојништва	3815	93	27,58	2236	66,31	206	6,11	443
Изнуда	547	187	38,24	268	54,81	34	6,95	58
Укупно НИК	4582	1166	28,75	2636	65,01	253	6,24	527

Извор: Обрада аутора

Између половине и две трећине лица осуђених за ова дела у време извршења нису били запослени (табела 10). Запослено је било 38,24% учинилаца изнуде, 27,58% разбојништва и 25,26% разбојничке крађе. Између 6 и 7% је било радно неактивно.

Табела 11: Родна структура осуђених лица

Кривично дело	Укупно	Родна структура			
		мушкарци		жене	
		n	%	n	%
Разбојничка крађа	220	206	93,64	14	6,36
Разбојништва	3815	3671	96,23	144	3,77
Изнуда	547	525	95,98	22	4,02
Укупно НИК	4362	4196	96,19	166	3,81

Извор: Обрада аутора

Као што се може видети у табели 11, више од девет десетина осуђених учинилаца ових дела су мушкарци. Жене у укупној родној структури учествују највише за разбојничку крађу, тек са 6,36%, изнуду 4,02% и разбојништва 3,77%.

7) Ученик, студент, домаћица, неспособан за рад, пензионер.

Табела 12: Старосна структура осуђених лица

Старосна структура	Кривично дело							
	Разбојничка крађа		Разбојништва		Изнуда		Укупно НИК	
	n	%	n	%	n	%	n	%
18–20 год.	24	10,91	807	21,20	79	14,47	910	19,90
21–24 год.	50	22,73	1085	28,51	130	23,81	1265	27,67
25–29 год.	62	28,18	966	25,38	124	22,71	1152	25,20
30–39 год.	62	28,18	744	19,55	124	22,71	930	20,34
40–49 год.	14	6,36	159	4,18	67	12,27	240	5,25
50–59 год.	8	3,64	40	1,05	19	3,48	67	1,47
60 и више	0	0,00	5	0,13	3	0,55	8	0,17
Непознато	0		9		1		10	
Укупно	220	100	3815	100	547	100	4582	100

Извор: Обрада аутора

У неколико претходних табела приказали смо резултате и анализирали родну структуру и старосну доб учинилаца. Међутим, према нашем мишљењу, са аспекта утврђивања околности које могу имати утицаја на процену олакшавајућих и отежавајућих, неопходно је сагледати и структуру жртава.

Табела 13: Родна структура жртава⁸

Кривично дело	Укупно жртва	П о л			
		Мушки		Женски	
		n	%	n	%
Разбојничка крађа	212	133	62,74	79	37,26
Разбојништва	3114	1573	50,51	1541	49,49

Извор: Обрада аутора

8) У табелама 13. и 14. нису приказани статистички параметри за кривично дело изнуда. Уочљиво је да укупан број осуђених лица одступа од параметара у другим табелама које се односе на осуђена лица, то је због тога што се овде приказују параметри за осуђена лица која су дело извршила сама или су осуђени као извршиоци по номенклатури РЗС.

Жртве учинилаца кривичних дела разбојништва су у незнатно већем броју мушкарци 50,51% (табела 13), за разлику од разбојничке крађе где су објект виктимизације били претежно мушкарци (62,74%).

Табела 14: Старосна структура жртава

Кривично дело	Укупно жртава	Старосна структура					
		деца		малолетна лица		више од 18 год.	
		n	%	n	%	n	%
Разбојничка крађа	212	1	0,47	17	8,02	194	91,51
Разбојништва	3114	41	1,32	162	5,20	2911	93,48

Извор: Обрада аутора

Иако су жртве у великој већини пунолетна лица, забрињавајућа је виктимизација малолетних жртава, 8,02% за разбојничку крађу и 5,20% за разбојништва и чак 1,32% деце у извршењу разбојништва (табела 14).

Табела 15: Трајање поступка од оптужбе до правноснажности одлуке

Кривично дело	Укупно	Трајање поступка											
		до 2 месеца		од 2 до 4 месеца		од 4 до 6 месеци		од 6 до 12 месеци		од 1 до 2 године		преко 2 године	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Разбојн. крађа	255	4	1,57	15	5,88	29	11,37	56	21,96	64	25,10	87	34,12
Разбојништва	4164	61	1,46	207	4,97	299	7,18	1004	24,11	1063	25,53	1530	36,74
Изнуда	587	6	0,76	28	3,56	39	4,96	97	12,33	140	17,79	477	60,61
Укупно НИК	5206	71	1,36	250	4,80	367	7,05	1157	22,22	1267	24,34	2094	40,22

Извор: Обрада аутора

Анализом резултата истраживања који се односе на дужину трајања поступка од оптужбе до правноснажности (табела 15), можемо констатовати да поступак најдуже траје за изнуду, у 60,61% случајева преко две године. У истом периоду,

окончано је 36,74% поступака за разбојништва 36,74% и разбојничку крађу 34,12%. Било би веома значајно када бисмо имали тачну временску одредницу завршетка поступака који трају преко две године, међутим, они се статистички не прате.

ДИСКУСИЈА

Ефикасно спречавање и расветљавање кривичних дела и исто тако вођен кривични поступак, основни су постулати остваривања генералне превенције криминалитета. Која је егзактна мера ефикасности судова веома је тешко проценити, али ефикасним поступком можемо сматрати „само онај поступак у којем је у реално кратком временском интервалу од његовог покретања па до окончања, уз пуно поштовање законитости његовог вођења, донешена правилна и законита правноснажна судска одлука” (Вејатовић 2015, 28).

Не улазећи у сложеност поступака због тежине дела, евидентно је да постоји простор за унапређење квантитативне ефикасности судова. Пре свега, имајући у виду чињеницу да поступци за ова кривична дела, у 2/3 случајева за разбојништва и разбојничку крађу, а чак 78,40% случајева за изнуду трају више од једне године. Поставља се питање, који то разлози имају утицаја, да једна трећина поступака траје више од две године, ако се потврђивањем оптужнице ушло у главни кривични поступак. Посебно, ако је квалитет изведених доказа био довољан да обезбеди релативно висок проценат одлука судова у којима су оптужена лица проглашена кривим. Несумњиво је да боља организованост судова и законска норма која би требало да онемогући злоупотребу права, може поступак учинити ефикаснијим.

Казнена политика судова, представља потврду или негацију казнене политике законодавца. Она има значајног утицаја и на генералну, а посебно специјалну превенцију, па је због тога неопходно стално пратити и по потреби кориговати да би била у њиховој функцији.

Казна затвора најизраженија је кривична санкција за разбојничку крађу, али се поставља питање оправданости близу половине казни испод прописаног минимума и друге

половине казни до три године. Треба имати у виду да је казна од три године минимална за квалификовани облик из става 3. овог кривичног дела. Поставља се питање мериторности примене института ублажавања казне у овом обиму, посебно имајући у виду и број условних осуда (11,36% од укупног броја санкција, табела 1). Чињеница је да је ублажавање казне примењено према нешто више од три петине учинилаца овог дела. Узимајући у обзир и број учинилаца који су дело извршили у групи, што представља једну од квалификаторних околности (табела 6) за који је прописан већи законски минимум казне (минимално три године), поставља се питање оправданости овакве казнене политике. Такође, може се закључити да је у значајном броју извршено ублажавање по врсти санкције, изрицањем условне осуде. За судско ублажавање казне (KZ 2019, чл. 56, ст. 3), неопходно је да суд утврди постојање нарочито олакшавајућих околности, те да се ублажавањем може постићи сврха кажњавања. Које олакшавајуће околности у укупном збиру могу имати толико утицаја да им судови својим одлукама поклоне веру, третирајући их као нарочито олакшавајуће, и послуже као платформа да утврде, да се сврха кажњавања може постићи изрицањем казни испод законског минимума? Поставља се питање уважавања свих оних околности које је суд могао или требало да узме у обзир процењујући их као отежавајуће, пре свега поврат који се код учинилаца овог кривичног дела појављује у чак 65,91%, а посебно специјални поврат (62,07%). Дакле, ова околност није имала великог утицаја на одлуку приликом ублажавања казне а такође, и у процесу одмеравања казне, јер се и поред тога казне крећу око законског минимума. Извршење овог дела од стране више лица је битна околност за утврђивања вољног момента код умишљаја. Она се сагледава приликом утврђивања степена кривице, па би самим тим, као отежавајућа околност, требало да има утицаја у поступку одмеравања казне код 33,18% учинилаца. Евидентно је да је приликом одмеравања казни приоритет дат олакшавајућим околностима, пре свега, незапослености учинилаца (табела 10). Било би интересантно обавити квалитативну анализу одлука суда и видети како су процењиване породичне прилике, посебно имајући у виду велики број учинилаца који нису били ни у каквом облику брачне заједнице (табела 9). И однос родне структуре учинилаца

(табела 11) и жртава (табела 13) тешко да је могао бити тако окарактерисан, бар за број оних мушкараца, који су рачунали да ће сигурно извршити разбојничку крађу бирајући жене за жртве. Насупрот томе, старосна доб (табела 12) може бити олакшавајућа околност за значајан број учинилаца, осим за оне, који су за жртве одабрали децу и малолетна лица (табела 14).

Казнена политика судова за кривично дело разбојништва слична је кривичном делу разбојничке крађе. Казна затвора је најдоминантнија кривична санкција (табела 1). Резултати истраживања нам дају за право на закључак да је у погледу временске дистрибуције казне затвора казнена политика судова веома блага. Веома је забрињавајућа чињеница да је само 42,29% казни тек изнад прописаног законског минимума. Познато је да разбојништво често врше зависници (наркомани, алкохоличари). Међутим, број изречених мера безбедности од 12,61% (табела 3) увелико не кореспондира са бројем могућих учинилаца на које се односи привилеговани облик овог кривичног дела (вредност одузетих ствари не прелази 5.000,00 динара). Све ово сугерише нам закључак да су различите олакшавајуће околности имале значајног утицаја на ублажавање, али и на одмеравање казне, која се у великој мери креће око законског минимума. Имајући у виду друштвену опасност разбојништва, број изречених казни затвора преко три године (22,76%) свакако није довољан да би се остварила функција генералне и специјалне превенције посебно ако се има у виду чињеница да је чак 29,17% учинилаца дело извршило у групи (табела 6). Не доводећи у питање право суда да у складу са својој проценом вреднује све околности које могу имати утицаја на одмеравање казне, резултати овог истраживања показују да олакшавајуће околности у казненој политици судова за разбојништва имају примат у односу на отежавајуће околности. Када се овоме дода да је 55,91% учинилаца раније већ било осуђивано, од чега се скоро 50% налази у специјалном поврату јасно је да је претходни закључак исправан. Заједничко извршење, уз учешће више лица, по правилу, требало би да буде опасније, па би сразмерно томе и мера изречене казне требало да је већа. Међутим, код 58,06% учинилаца (табела 6) разбојништва ова корелација није

видљива. Занемарљиво је учешће лица која су санкционисана за подстрекавање или помагање у извршењу разбојништва (табела 10). Није за потцењивање ни број осуђених којима је изречена казна за кривична дела извршена у стицају (табела 8). Свакако, у процени казнене политике не треба занемарити ни утицај породичних прилика у виду брачног статуса (табела 9), незапослености учинилаца (табела 10), значајно учешће млађих лица у извршењу разбојништва, који су у озбиљном броју већ имала искуства у процесуирању за претходно извршена кривична дела (табела 12).

Иако су казнени распони за кривично дело изнуде доста велики, политика изрицања казни кретала се у подручју испод или скоро стриктно у оквиру прописаног законског минимума (табела 1 и 4). Тако је за изнуду само 59,23% изречених казни затвора, а чак 39,67% условних осуда. Такође, 66,05% изречених казни затвора је испод законског минимума, што нас упућује на закључак да је казнена политика за ово кривично дело, у најмању руку, веома блага, иако се ради о кривичном делу које код жртава производи значајне психофизичке последице, а са друге стране често су у питању учиниоци са криминалном каријером и високим степеном друштвене опасности. Институт ублажавања казне за ово кривично дело коришћен је као правило а не као изузетак. Од укупног броја околности које би требало разматрати приликом одмеравања, односно ублажавања казне, судови су приоритет давали олакшавајућим околностима. Резултати, пре свега онај део који смо били у могућности да сагледамо квантитативним истраживањем, дају нам за право да констатујемо да је било доста простора за знатно строжу казнену политику судова. Личне прилике учинилаца ових дела у оквиру истраживаних околности, су нешто боље него код друга два дела која смо анализирали. Већи број учинилаца живи у функционалној породичној заједници 40,87% (табела 9) са бољим радноправним статусом (запослено 38,24%, табела 10). Мушкарци (95,98%), у нешто више од половине случајева удружени у извршењу дела (табела 6), претежне старосне доби до 30 година (60,99%, табела 12), чине профил учиниоца овог кривичног дела али и карактеришу могуће околности које је суд узео као олакшавајуће, приликом одмеравања казне. Евидентно је да је пракса судова била да

поврат не узимају као отежавајућу околност, јер је више од половине учинилаца било у поврату (табела 5). С обзиром да је у нашој земљи пракса да изнуда долази након зеленаштва, изгледа да је допринос жртве сопственој виктимизацији узиман као значајна олакшавајућа околност.

ЗАКЉУЧАК

Приликом одлучивања о врсти и висини казне судовима су на располагању све неопходне чињенице за доношење исправне одлуке. Ствар је њихове процене како ће различите околности довести у везу са дугим чињеницама, и како ће те околности третирати приликом одмеравања казне, као олакшавајуће или отежавајуће по учиниоца кривичног дела.

Постоји диспропорција између казнене политике законодавца, у виду запрећене казне, и казнене политике судова, приликом одмеравања и изрицања казни за ова кривична дела.

Број поврата у извршењу и сами трендови извршења ових дела, јасно нам показују да политика благог кажњавања коју воде судови, није у функцији не само генералне и специјалне превенције криминалитета, већ ни превенције криминалитета уопште. Иако је сасвим јасно да без мера превенције, које треба да спроводе и остали субјекти формалне и неформалне социјалне контроле, није могуће редуковати извршење ових кривичних дела, казнена политика судова битан је инструмент политике сузбијања криминалитета.

Погрешно је уверење да се поштравањем прописаних казни насилнички имовински криминалитет може ефикасно сузбити. Ефикасан приступ подразумева ефикасно откривањем учинилаца, њихово ефикасно процесуирање и поштравање казнене политике судова у оквиру законом прописаних казних распона за ова кривична дела.

Ефикасније вођење кривичног поступка остварило би се бољом организацијом рада судова и спречавањем опструкције поступка злоупотребом права, али не на уштрб начела законитости.

Ранија осуђиваност требало би да има већи значај у процесу одмеравања казне.

Иако је дискутабилан допринос ресоцијализације остваривању заштитне функције кривичног права, она не умањује значај примене кривичних санкција и не амнестира судове да воде веома благу казнену политику. Поставља се питање могућности остваривања функције позитивне специјалне превенције криминалитета. Јер, када ће и да ли ће доћи до корекције у понашању лица према коме се примењује програм ресоцијализације, зависи и од особености његове личности. У сваком случају, неминовно је да све корективне мере које се предузимају у циљу њихове ресоцијализације, можда неће имати ефекта већ у првој активизацији. Према мишљењу Бока (Bock 2007, 101 citirano u: Bock 2010, 160), „да је неко непоправљив, види се тек на крају његовог живота, никако на средини или чак на почетку када први пут изостану жељени ефекти предвиђене мере”. И ако затвор посматрамо као место за чување опасних људи у којој је њихов потенцијал да нашкоде другима сведен на минимум (Chearing 2001, 209), овакав учинак казнене политике упитан је и у остваривању негативне специјалне превенције извршења ових кривичних дела, полазећи пре свега од времена за које је лице склоњено из нормалног друштвеног окружења.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Bejatović, Stanko. 2015. „Efikasnost krivičnog postupka kao međunarodni pravni standard i reforma krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije (norma i praksa).” *NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo* 20 (2): 27–54.
- Bock, Michael. 2010. „Pozitivna specijalna prevencija i nove tendencije u kriminalnoj politici.” *Crimen* 1 (2): 139–167.
- Braković, Žarko, i Božidar Banović. 2019. „Efikasnost nadležnih državnih organa u otkrivanju i gonjenju učinilaca krivičnih dela nasilničkog imovinskog kriminaliteta.” *Bezbednost* 61 (3): 54–81. doi: 10.5937/bezbednost1903054B.

- Chearing, Clifford. 2001. "Punishment and the changing face of the governance." *Punishment & Society* 3 (2): 203–220. doi: 10.1177/1462474501003002001.
- Čačković, Damir. 2015. „Značaj otkrivanja i kažnjavanja izvršilaca razbojništva u prevenciji razbojničkog kriminaliteta u Bosni i Hercegovini.” *Zbornik radova pravnog fakulteta u Tuzli* 1 (2): 40–64.
- Goode, Erich. 1997. *Deviant Behavior*. New Jersey: Prentice – Hall.
- Kos, Damir. 2004. „Zakonska i sudska politika kažnjavanja županijskih sudova u Republici Hrvatskoj – ubojstvo, razbojništvo i teško djelo protiv sigurnosti javnog prometa.” *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 11 (2): 435–474.
- Krivični zakonik [KZ], „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 85/2005, 88/2005 – ispr, 107/2005 – ispr, 72/2009 – ispr, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.
- Miller, Ted R, Mark A Cohen, and Shelli B Rossman. 1993. "Victim costs of violent crime and resulting injuries." *Health Affairs* 12 (4): 186–197. doi: 10.1377/hlthaff.12.4.186.
- Monk, Khadija M., Justin A Heinonen, and John E Eck. 2010. *Street Robbery: Problem-Oriented Guides for Police. Problem-Specific Guides Series No. 59*. Washington: U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services.
- Nadrljanski, Slobodan. 2009. „Mesto i uloga sudova u kontroli kriminaliteta.” *U Kontrola kriminaliteta i evropski standardi: stanje u Srbiji*, ur. Leposava Kron, 133–144. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Niggli, A Marcel. 1997. "Rational Choice and the Legal Model of the Criminal." In *Rational Choice and Situational Crime Prevention*, eds. Graeme Newman, Ronald V. Clarke and Giora S. Shoham, 25–46. Aldershot: Ashgate.
- O' Shea, Timothy C. 2007. "Getting the Deterrence Message Out: The Project Safe Neighborhoods Public-Private Partnership." *Police Quarterly* 10 (3): 288–307. doi: 10.1177/1098611107300944.

- Phillips, Llad, and Harold L Votey. 1975. "Crime Control in California." *The Journal of Legal Studies* 4 (2): 327–349. doi: 10.1086/467535.
- Piotrowski, Przemyslaw. 2011. "Street robbery offenders: Shades of rationality and reversal theory perspective." *Rationality and Society* 23 (4): 427–451. doi: 10.1177/1043463111414125.
- Radulović, Ljiljana. 1999. *Kriminalna politika, politika suzbijanja kriminala*. Beograd: Pravni fakultet u Beogradu.
- Stojanović, Zoran. 2008. *Krivično pravo – opšti deo*. Beograd: Pravna knjiga.
- Stojanović, Zoran. 2012. „Kaznena politika u Srbiji: Sukob zakonodavca i sudske prakse.” U *Kaznena reakcija u Srbiji II deo*, ur. Đorđe Ignjatović, 1–17. Beograd: Pravni fakultet u Beogradu.
- Šelih, Alenka. 2009. "General Trends of Crime Policy in Europe and Slovenia." In *Crime Policy, Crime Control and Crime Prevention – Slovenian Perspectives*, eds. Gorazd Meško and Helmut Kury, 43–58. Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security University of Maribor.
- Viktimološko društvo Srbije [VDS]. 2003. *Žrtve i svedoci u krivičnompravnom sistemu, brošura 5*. Beograd: Viktimološko društvo Srbije.
- Zimring, Franklin E, and James Zuehi. 1986. "Victim Injury and Death in Urban Robbery: A Chicago Study." *The Journal of Legal Studies* 15 (1): 1–40.
- Zimring, Franklin E. 1977. "Determinants of the Death Rate from Robbery: A Detroit Time Study." *The Journal of Legal Studies* 6 (2): 317–332. doi: 10.1086/467574.

Božidar Banović*

Faculty of Security Studies, University of Belgrade

Žarko Braković

*Faculty of Diplomacy and Security,
University "Union – Nikola Tesla" Belgrade*

CRIMINAL POLICY OF THE COURTS FOR CRIMINAL OFFENSES OF VIOLENT PROPERTY CRIME

Resume

Violent property crime are acts in which the social danger is very high, and therefore imply an adequate social response. The aim of this research was to examine the criminal policy and effectiveness of the courts in conducting criminal proceedings against adult perpetrators of theft, robbery and extortion. The study was designed as a cross-sectional study. The sample consisted of all decisions of the courts for the criminal offenses of theft, robbery and extortion in the territory of the Republic of Serbia, for which the proceedings were closed, from 2007 to 2012. The data were taken from the Statistical Office of the Republic and relate to the statistical survey of crime, by monitoring the accused and convicted persons for these crimes.

The results show the insufficient efficiency of the courts in conducting criminal proceedings and the wide disproportion between the penal policy of the legislator in the form of a suspended sentence and the criminal policy of the courts in the use of the prescribed criminal ranges. Imprisonment is the most pronounced criminal sanction, but its temporal distribution is questionable. A very large number of these penalties are below the legal minimum, which also calls into question the merits of the application of a sentence mitigation institute to this extent. Whether rightly or not, but it is indisputable, that priority is given to mitigating circumstances in sentencing. The research has shown that there is a disproportion between the criminal policy of the legislator, in the form of a punishment, and the criminal policy of the courts, when weighing

* E-mail address: banovicb@fb.bg.ac.rs

and imposing sentences for these offenses. An effective approach to crime involves the effective detection of perpetrators, their effective prosecution and the enhancement of the criminal policy of courts within the statutory criminal ranges for these offenses.

Keywords: violent property crime, robbery, robbery theft, extortion, efficiency of courts, criminal policy of the courts, crime prevention

* Овај рад је примљен 28. новембра 2019. године, а прихваћен на састанку Редакције 5. марта 2020. године.